

ної діяльності оперативного працівника. Зустрічаючись із практичними працівниками, виконуючи спостереження за професійною діяльністю фахівців даного профілю, вивчаючи нормативні документи, майбутній спеціаліст укладає власну професійно-кваліфікаційну характеристику оперативного працівника [2, с.284].

І останнє. Для поліпшення підготовки спеціалістів все ж таки треба переглянути питання фінансування та забезпечення засобами спеціальної техніки навчальних закладів системи МВС.

Отже, на чітке виконання завдання, мета якого полягає в отриманні фактичних засобів за допомогою технічних засобів, впливає майстерність співробітника. Вона, в свою чергу, входить до поняття мистецтва оперативно-розшукової діяльності, яка якісно характеризує практичний бік можливостей оперативних співробітників.

Список літератури: 1. Попова Г.В. Профессиональная коммуникативная компетентность работника органов внутренних дел: Дис...канд. психол. наук / Ун-т внутр. дел. Х., 1997. 2. Гладков В.М., Парфенюк В.А. Авторська система професійної діяльності як засіб формування творчої особистості соціального педагога психолога // Психологія: 36. наук. праць. К., 2001. Вип.12. 3. Игнатов С.В. Психологический аспект профессиональной подготовки по вопросам применения оперативно-технических средств // Психологические аспекты оперативно-розыскной деятельности: Межвуз. сб. науч. трудов. Омск, 1988. 4. Липиц В.А. Проблеми оптимізації управління органами внутрішніх справ в особливих умовах. Дис...канд. юрид. наук. К., 1994. 5. Ващенко І.В. Конфліктозність як необхідна професійно значуща психологічна якість працівників органів внутрішніх справ // Вісник ХДУ ім. Г.С. Сковороди. Психологія. Х., 2001. Вип.7.

Надійшла до редколегії 15.02.02

А.В. Журба

МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ЛАТЕНТНОСТІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Одна із специфічних особливостей злочинності, пов'язаної з незаконним обігом наркотиків, полягає в дуже високій її латентності. Латентна наркозлочинність (чи прихована частина цієї злочинності), що складає разом із зареєстрованою фактичну злочинність, з цілого ряду причин створює перепони для адекватної боротьби з незаконним обігом наркотиків. Не маючи відомостей про фактичні розміри наркозлочинності, її рівень, структуру, динаміку, неможливо визначити потрібні для боротьби з нею кількість сил і коштів правоохоронних та інших органів, їх концентрацію на окремих напрямках цієї діяльності. Не будучи досить поінформованим про стан наркозлочинності і не маючи достовірного кримінологічного прогнозу на майбутнє, суспільство і керівники країни не можуть уявити всієї гостроти проблеми. Саме тому не задіюються повною мірою соціальні і державні інститути на боротьбу з цим явищем. Немає також можливості для розробки правильної тактики і стратегії протидії незаконному обігу наркотиків, у тому числі *правозастосовної* і законодавчої діяльності. Неможливо реально оцінити ефективність антинаркотичної профілактики і дієвість антинаркотичного законодавства.

Досить очевидно, що офіційні дані про наркозлочинність не відображають реального становища, і в науковій літературі неодноразово відзначалось, що за станом латентності злочини в сфері незаконного обігу наркотиків займають одне з перших місць серед інших видів злочинів. Але коли справа доходить до конкретних цифрових показників, то автори, як правило, ухиляються від відповіді або показують цифри, що значно відрізняються одні від одних і не підкріплені обґрунтованими доводами. На думку деяких учених, рівень латентності наркозлочинності складає 50% (тобто зареєстровані злочини складають лише половину від реально скоюваних), інші встановлюють – 60, 70, 80, 85, 90 і навіть більше відсотків, вважаючи, що враховується від 10 до 40% від скоюваних злочинів цього виду.

Задача визначення латентності незаконного обігу наркотиків полягає в тому, щоб з'ясувати фактичні параметри наркозлочинності (її стан, рівень, структуру і динаміку), визначити розходження між цими параметрами і даними про зареєстровану злочинність, що містяться в державній статистичній звітності. При цьому, щоб встановити реальний стан наркозлочинності, необхідно насамперед з'ясувати, з яких причин статистичні дані розходяться з дійсними.

Суядячи з усього, високу латентність злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків, об'єктивно визначають декілька організаційних, правових, морально-психологічних і інших факторів.

Серед причин високої латентності незаконного обігу наркотиків слід насамперед згадати про взаємну незацікавленість осіб, які так чи інакше беруть участь у здійсненні наркозлочинів, у розголошенні інформації про цю злочинну діяльність. Для того, щоб мати можливість постійно задовольняти свою залежність від наркотиків, наркоману необхідно мати під рукою стабільне джерело їх придбання, тобто збувальника наркотиків. Однак, крім об'єктивної незацікавленості споживачів наркотиків афішувати злочинну діяльність наркотогівців, слід відзначити також ту обставину, що середовище наркоманів практично завжди криміналізує. На цю причину латентності вказують деякі закордонні кримінологи: «Жертва, оскільки вона є споживачем, фактично теж учиняє злочин;... злочинець і жертва (оскільки вони не об'єднані в одній особі) мають загальну зацікавленість не бути розкритими... Принципово існуюча готовність жертв інших злочинів співробітничати з поліцією переважно відсутня при боротьбі з наркозлочинністю» [1, с.21].

Наприклад, за експертними оцінками, приблизно 60% крадіжок скоюють наркомани для добування коштів на чергову дозу наркотиків. У зв'язку з тим, що вже самі по собі придбання і збереження наркотиків є кримінально караними діяннями, надто очевидне небажання наркоманів йти на які-небудь контакти зі співробітниками правоохоронних органів. До того ж наркомани, як правило, замикаються у відокремлені групи собі подібних, зі своєю системою конспірації, субкультурою, нормами поведінки і традиціями. Усі ці фактори відчужують суб'єктів незаконного обігу наркотиків від суспільства й ускладнюють виявлення цих злочинів.

Крім того, проблеми латентності наркозлочинності пов'язані з наявними недоліками і нестабільністю законодавства, а також з різноб'єм в існуючій

правовій регламентації припинення незаконного обігу наркотиків в Україні і суміжних державах.

Непогодженість у діяльності органів внутрішніх справ цих країн, відсутність відповідної єдиної правової бази сприяють тому, що географія українського наркобізнесу постійно розширюється, зміцнюються зв'язки вітчизняних наркоторгонців із закордонними. На територію України наркотики також потрапляють із Казахстану, інших держав Середньої Азії, із Прибалтики. Тенденція розвитку українського наркобізнесу дозволяє прогнозувати подальше зміщення каналів надходження наркотиків з Афганістану, країн «золотого трикутника», Східної Європи, Латинської Америки й інших регіонів світу.

Є ще ряд факторів організаційно-тактичного і матеріального характеру, які також тісно чи іншою мірою впливають на високу латентність незаконного обігу наркотиків, які одночасно стають причинами низької ефективності діяльності всіх підрозділів органів внутрішніх справ. Основними серед цих факторів є: погана технічна оснащеність підрозділів по боротьбі з незаконним обігом наркотиків; недосконалість кримінального і кримінально-процесуального законодавства; відсутність достатньої кількості кваліфікованих співробітників, які працюють по лінії незаконного обігу наркотиків; слабка оперативна робота у відношенні учасників незаконного обігу наркотиків; відсутність взаємодії з іншими зацікавленими організаціями.

Дослідження рівня латентності незаконного обігу наркотиків, як уявляється, повинно ґрунтуватися на наступній методикі. В основу дослідження належить покласти дані, узяті зі статистики МВС, Мінохорони здоров'я й інших державних органів і відомств. При цьому варто враховувати недосконалість таких даних, однак сьогодні це єдина база, на якій можна провести розрахунки показника латентності.

У більшості країн основними джерелами інформації є статистичні дані про кількість арештів у зв'язку з вживанням і торгівлею наркотиками і про їх конфіскацію, що подають правоохоронні органи, а також інформація, отримана в результаті вибіркового обстеження різних категорій населення і споживачів наркотиків. У закордонній пресі відзначається, що «звичайні статистичні дані мають багато недоліків. Як правило, вони неповні і носять загальний характер. Вважають, що ці дані мають якість відношення до наркоманії, але точний характер такого зв'язку часто невідомий. Крім того, на звичайні статистичні дані впливають і інші фактори, як, наприклад, різні підходи до діяльності, спрямованої на боротьбу з наркоманією, і практика ресстрації наркоманів у відповідних установах» [2, с.47].

При встановленні латентності злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, повинні враховуватися особливості конкретного виду злочинного посягання й особливості поширення наркотиків в окремих регіонах України. Маються на увазі різний ступінь наркотизації населення конкретних регіонів, наявність значного ареалу дикоростучих нарковмісних рослин, відповідність кліматичних умов для вирощування нарковмісних культур і т.п.

Як основний показник для розрахунків латентності правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків, більшість дослідників використо-

вють установлену (зарєєстровану установами охорони здоров'я) кїлькїсть споживачїв наркотичних засобїв на обстежуванїй територїї. Число споживачїв у розрахунку на визначену кїлькїсть населення є основним показником, який використовується спецїалїзованими мїжнародними органами ООН (Всесвїтньою органїзацїєю охорони здоров'я, Мїжнародним органом контролю за поширенням наркотичних засобїв) і Мїжнародною органїзацїєю карної полїцїї (Інтерполем) в установленнї поширеностї наркоманї в рїзних рєгїонах свїту. Цей показник характеризує і рївень злочинїв, пов'язаних з незаконним обїгом наркотикїв, оскїльки споживати наркотики без здїйснення незаконних дїй, перерахованих у вїдповїдних статтях КК України, неможливо. Усї споживачї наркотикїв скоюють цї незаконнї дїї (виготовлення, збереження, придбання і т. п.).

Аналіз статистичних даних про результати діяльностї органїв внутрїшнїх справ по боротьбї з виробництвом, незаконним обїгом і використанням наркотикїв свїдчить про те, що наркозлочиннїсть становить досить великий обсяг в абсолютних числах. Так, по Україні у 2000р. таких злочинїв було зарєєстровано 45554, а в 2001 р. – вже 47845, що на 9,5 вїдсотка бїльше [3, с.7-8]. Але, як уже зазначалось, не можна констатувати, що цї цифри повною мїрою вїдображають реальну картину злочинностї в сферї незаконного обїгу наркотикїв.

Одним з пїдходїв визначення рївня латентностї розглядуваних злочинїв є встановлення кореляцїї мїж штатною чисельностю пїдроздїлїв по боротьбї з незаконним обїгом наркотикїв, з одного боку, та статистичними даними про стан і динамїку злочинїв, пов'язаних з наркотиками, а також про врахованих споживачїв – з іншого. Аргументом на користь такої точки зору можуть служити данї про стан і динамїку чисельностї осїб, якї перебувають на обліку, що допускають споживання наркотичних засобїв і сильноодїючих речовин не за призначенням. Так, в Україні в 2000р. їх налічувалось 65754, а вже в 2001р. – 68345 чоловик [3, с.10-11]. Важко припустити, що така кїлькїсть споживачїв наркотикїв знизила кримїнальну активнїсть, пов'язану з розкраданням, незаконним виготовленням і поширенням наркотичних засобїв, враховуючи, що бїля половини усього пїдоблікового контингенту є наркоманами і полїнаркоманами. Здоровий глузд пїдказує, що кїлькїсть зарєєстрованих наркозлочинїв повинна бути, у великому разї, не менша пїд чисельностю осїб, якї допускають споживання наркотичних засобїв не в медичних цїлях. Якщо це не так, то така розбїжнїсть скорїше вказує на низький рївень виявлення і розкриття злочинїв, пїж на зниження кримїнальної активностї споживачїв наркотикїв.

Яка ж дїйсна кїлькїсть скоюваних злочинїв, пов'язаних з наркотиками? За оцїнками закордонних фахівцїв, число виявлених протиправних дїй з наркотиками складає бїлизько 10% вїд реальної їх кїлькостї.

Автор шєї статї, працюючи в пїдроздїлї БНОН, пїдтверджує низький рївень розкриття злочинїв, пов'язаних з наркотиками.

Слїдуючий пїдхід до розрахунку латентностї полягає у визначеннї спїввїдношення даних за рїзнї роки про питому вагу злочинїв, пов'язаних з наркотиками, із загальним числом зарєєстрованих злочинїв. У шифровому вираженнї питома вага наркозлочинїв серед усїх зарєєстрованих злочинїв вкрай незначна.

У пілому ж, однак, спостерігається загальна тенденція до зростання питомої ваги таких злочинів.

Аналізуючи тільки дані офіційної статистики про питому вагу наркозлочинності, виникає сумнів щодо актуальності проблеми незаконного обігу наркотиків, її значущості в загостренні криміногенної обстановки в країні. Однак з урахуванням високої латентності наркозлочинності можна припустити, що в Україні кожне чотирнадцятий – вісімнадцятий скоєний злочин пов'язаний з незаконним обігом наркотиків.

Картина взаємозв'язку незаконного обігу наркотиків і зловживання наркотиками буде неповною, якщо обмежитися лише з'ясуванням латентності злочинів, пов'язаних з наркотиками, і не проводити аналізу даних про загальнокримінальні злочини, скоєні наркоманами з метою заволодіння коштами для придбання наркотиків чи скоєні у стані наркотичного сп'яніння, а також про злочини, жертвами яких стали споживачі і збувальники наркотиків. Аналіз свідчень про загальнокримінальні злочини, скоєні споживачами наркотичних засобів, показує, що за останні два роки спостерігається динаміка збільшення таких злочинів.

Для розрахунку латентності вважається доцільним використовувати також статистичні дані про стан і динаміку чисельності осіб, які скоїли злочини в стані наркотичного сп'яніння, у співвідношенні за декілька років.

Зрозуміло, що не можна вказувати на високу латентність загальнокримінальних злочинів з числа таких, як вбивство, навмисне заповдіння тяжкого тілесного ушкодження, крадіжка, розбій, грабіж, і внаслідок цього стверджувати, що відомча звітність дає дуже приблизну картину скоєних на ґрунті зловживання наркотиками злочинів. Відомо, що в абсолютній своїй більшості насильницькі і корисливо-насильницькі злочини є очевидними і потрапляють до числа злочинів, зареєстрованих органами внутрішніх справ. Але дане судження підтверджується тільки в плані встановлення події злочину. Що ж стосується фіксації інших обставин – характеристики особистості обвинуваченого, причин і умов, що сприяли здійсненню злочину, зокрема, наявності і ступеня хворобливої залежності від наркотиків, перебування обвинуваченого в момент здійснення злочину в стані наркотичного сп'яніння, – то висловлена оцінка не зовсім точна. При порушенні і розслідуванні кримінальних справ особи, які здійснюють дізнання, слідчі вкрай рідко встановлюють і досліджують дані, що стосуються до особистості обвинуваченого і його стану в момент здійснення злочину, а також інші свідчення, що мають відношення до незаконного обігу наркотиків і зловживання ними: минулу судимість, перебування на обліку в наркологічному диспансері, проходження лікування від наркоманії і т.п. Обліково-реєстраційні статистичні картки заповнюються недбало або зовсім не заповнюються. Дотепер не у всіх УМВС – ОВС є спеціалізовані слідчі по лінії розслідування злочинів, пов'язаних з наркотиками чи скоєних на ґрунті наркоманії. Ті ж слідчі, що займаються розслідуванням цих справ, мало уваги приділяють виявленню факту споживання наркотиків обвинувачуваним, джерел їх придбання, а при розкритті злочинів проти особистості і власності не враховують можливий їх зв'язок зі зловживанням наркотичних засобів.

Крім суб'єктивних причин, присутні й об'єктивні труднощі в організації і проведенні медичного огляду затриманих та арештованих на предмет визначення наркотичного сп'яніння. Ні органи внутрішніх справ, ні органи охорони здоров'я на сьогодні не мають сучасних експрес-діагностичними приладів для визначення наявності наркотиків у біологічному середовищі людини. Звідси можна зробити висновок: аналізовані статистичні свідчення не зовсім повно і точно відображають картину стану і динаміки злочинів, скоєних споживачами наркотиків або під впливом наркотиків. Для фахівців наявність зв'язку незаконного обігу наркотиків і зловживання ними зі злочинністю очевидна, і, звичайно, загальна кількість злочинів, скоєних на ґрунті наркотизації, судячи з оцінок, не дві і не три тисячі, як це відбито в статистичній звітності, а набагато більша – десятки і навіть сотні тисяч. У цілому ж структура злочинів, скоєних споживачами наркотиків, мало чим відрізняється від структури загальнокримінальних злочинів.

Щоб забезпечити себе наркотиками, наркомани повинні мати значні кошти (за цінами «чорного ринку» один грам кокаїну, наприклад, коштував на початку 2000 р. порядку 100–150 доларів США). З огляду на неспрацездатність багатьох наркоманів, їх соціальну занедбаність і кримінальне минуле неважко припустити, звідкіля і яким шляхом беруться гроші на придбання наркотиків. Квартирні і кишенькові крадіжки, шахрайство, вимагання, грабїж і розбїй, придбання і збут майна, свідомо добутого злочинним шляхом, – ось далеко не повний перелік протиправних діянь, за допомогою яких «заробляються» гроші на покупку наркотиків. Вишчення архівних справ оперативного обліку за забарвленням «наркоманія» показало, що кожен третій розроблюваний був причетний до здійснення корисливого чи корисливо-насильницького злочину, причому деякі з них за 1–2 місяці скоювали серію таких злочинів.

Таким чином, наведені додаткові свідчення дозволяють говорити про те, що кожен третій майновий злочин по лінії УР здійснюється на ґрунті наркотизації.

Список літератури: 1. Клятев Х. Борьба с преступностью, вызванной применением опьяняющих веществ // *Kriminalistik*. 1990. № 11 (Сборник переводов. № 539). 2. Хартнол Д. Современная ситуация, связанная с оценкой масштабов распространения наркомании в европейских странах // *Биulletень по наркотикам*. ООН, 1986 (Сборник переводов № 539). 3. Звіт перед українським народом. Десять років на варті правопорядку // *Місія України*. 2002. №2.

Надійшло до редакції 15.02.02

Д.О. Бондаренко

КОМП'ЮТЕРНІ ЗЛОЧИНИ І НОВІТНІ ДЕРЖАВНІ СТРУКТУРИ ПО БОРОТБІ З НИМИ (НА ПРИКЛАДІ НАЦІОНАЛЬНОГО ПІДРОЗДІЛУ ПО БОРОТБІ ЗІ ЗЛОЧИНАМИ В СФЕРІ ВИСОКИХ ТЕХНОЛОПІЙ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ)

Інтернет – глобальна комп'ютерна мережа, що охоплює увесь світ. Сьогодні Інтернет має близько 15 мільйонів абонентів у більш ніж 150 країнах світу. Щомісяця розмір мережі збільшується на 7–10%. Інтернет утворює нібито ядро, яке забезпечує зв'язок різних інформаційних мереж, що належать різноманітним установам у усьому світі.